

Kuramdan Uygulamaya
Aile Okuryazarlığı

Songül AKLAR
Mustafa YILDIZ

Dr. Songül AKLAR - Prof. Dr. Mustafa YILDIZ

Kuramdan Uygulamaya
AİLE OKURYAZARLIĞI

ISBN 978-625-6140-76-9

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2024, PEGEM AKADEMI

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınev**idir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 2000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilmektedir.

I. Baskı: Aralık 2024, Ankara

Yayın-Proje: Zeynep Güler
Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kaplan
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti.
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48 İskitler/Ankara

Yayıncı Sertifika No: 51818
Matbaa Sertifika No: 47865

İletişim

Pegem Akademi: Shira Ticaret Merkezi
Macun Mahallesi 204 Cad. No: 141/33, Yenimahalle/Ankara
Yayınevi: 0312 430 67 50
Dağıtım: 0312 434 54 24
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

YAZARLAR HAKKINDA

Prof. Dr. Mustafa YILDIZ

Mustafa Yıldız, 1976 yılında Ordu'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Ordu'da tamamladı. Atatürk Üniversitesinde tamamladığı lisans eğitiminin ardından sınıf öğretmeni olarak atandı. Erzurum, Ordu ve Ankara'da sınıf Öğretmenliği yaptı. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsünde Sınıf Öğretmenliği Bilim Dalında yüksek lisansı 2005 yılında, doktorayı 2010 yılında tamamladı. 2011 yılında Gazi Üniversitesinde öğretim görevlisi olarak çalışmaya başladı. Sınıf Öğretmenliği Eğitimi alanında 2014 yılında doçent, 2021 yılında profesör unvanını aldı. Halen Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Sınıf Eğitimi Anabilim Dalında öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Temel çalışma alanı Türkçe ve ilk okuma yazma öğretimidir. Okuma ve yazma becerilerinin geliştirilmesi özellikle ilgilendiği konulardır. Alanında yayınlanmış akademik kitapları, makaleleri, sempozyumlarda sunulmuş bildirileri ve ilköğretim ders kitapları bulunmaktadır.

E-posta: mustafa@gazi.edu.tr

ORCID No: 0000-0003-3885-5322

Dr. Songül AKLAR

Songül Aklar, 1989 yılında Adana'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Adana'da tamamladı. Mustafa Kemal Üniversitesinde tamamladığı lisans eğitiminin ardından sınıf öğretmeni olarak atandı. Kilis, Hatay ve Ankara'da sınıf öğretmenliği yaptı. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Bölümünde 2014 yılında yüksek lisansı, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Sınıf Eğitimi Bilim Dalında 2022 yılında doktora eğitimini tamamladı. Halen sınıf öğretmeni olarak görev yapmaktadır.

E-posta: aklarsongul@gmail.com

ORCID No: 0000-0001-8218-0516

ÖN SÖZ

Aile, çocukların yetişmesi, kültürel değerlerin ve toplumsal bilincin yeni nesillere aktarılmasında bir köprüdür. Bu yönüyle aile toplumun temeli kabul edilir. Ailenin eğitimdeki rolü de oldukça önemlidir. Ailesi eğitime katılan çocukların akademik olarak daha başarılı olduğu, problem çözme becerisinin ve bilişsel yeterliliğinin arttığı, okuldan daha fazla zevk almaya başladığı, istendik davranışların arttığı ve ilişkilerinde daha tutarlı olduğu bilinmektedir. Bu durum ailenin çocuğun eğitimine katılımının bir yolu olarak aile okuryazarlığını gündeme getirmektedir. Bu kitapta aile okuryazarlığı, okuma ve yazma etkinlikleri aracılığıyla ailenin çocuğun gelişimine yapacağı katkıları ifade etmektedir. Okuma yazma etkinlikleri aracılığıyla aile ve çocuk arasında gerçekleşecek olan etkili iletişimin çocuğun sosyal, duygusal, bilişsel ve akademik gelişimine çok önemli katkıları olacaktır.

Aile okuryazarlığı programları aile üyelerinin eğitime bakış açılarını ve okuryazarlık kapasitelerini geliştirmeye odaklanır. Bu tür programlar çocukların okuryazarlık gelişimini destekleyerek ebeveyn – çocuk etkileşiminin kalitesini artırır. Çocuklar resmi olarak okula başladığında, birçok ebeveyn eğitimci rollerinin sona erdiğini düşünür. Ancak eğitim, ebeveynlerin, okulların, öğretmenlerin ve toplumdaki çeşitli kurumların ortak sorumluluğudur. Bu kitap, Dr. Songül Aklar'ın doktora tezinin yeniden düzenlenerek daha geniş bir okuyucu kitlesiyle buluşturulma çabasının ürünüdür. Kitap, aile okuryazarlığının tarihsel kökenini, dayandığı kuramsal çerçeveyi, dünya genelinde ve ülkemizde uygulanan örnekleri ve sonuçlarını, aile okuryazarlığının odaklandığı konuları sistematik bir biçimde sunmaktadır. Okuryazarlığın tarihten günümüze uğradığı anlamsal değişikliğin ele alındığı kitapta, zamanla ortaya çıkan farklı okuryazarlık türlerine değinilmiştir. Ev okuryazarlığının ve aile okuryazarlığının önemi anlatılmış, okuryazarlığa etki eden faktörlerden ailenin, öğretmenin ve akranın rolüne değinilmiştir. Aile okuryazarlığı kavramının detaylı bir biçimde anlatıldığı kitapta, dünyada ve ülkemizde aile eğitimlerinin tarihçesi, ailenin çocuğun eğitimindeki yeri ve önemi, aile katılımının neden önemli olduğuna değinilmiştir. Ülkemizde ve dünyada uygulanan aile eğitimleri sistematik bir şekilde sunulmuştur. Bunların yanı sıra ülkemizden ve dünyadan araştırmacıların aile okuryazarlığı üzerine yaptıkları bilimsel çalışmalar örneklendirilerek sunulmuştur.

Kitapta aile okuryazarlığı ile ilgili önemli bir araştırmanın sonuçlarına da yer verilmiştir. Geniş bir katılımla Hatay'da bulunan 641 ebeveynin aile okuryazarlığı bilgi, tutum ve uygulama durumlarını belirlemek amacıyla yaptığımız çalışmaların sonuçları anlaşılır bir şekilde paylaşılmıştır. Genel olarak ebeveynlerin durumları hakkında bir çıkarımda bulunabileceğimiz bu çalışmada, ebeveynlerin

ve çocukların evde neler yaptıkları, nelere ne kadar vakit ayırdıkları ve ne sıklıkla yaptıkları belirlenmiştir. Bunlara ek olarak kitapta, bilimsel süreçlere dikkat edilerek hazırlanan, uygulanabilir bir aile okuryazarlığı programı sunulmaktadır. Programın hazırlanma aşamasında ebeveyn, öğrenci, öğretmen ve okul yöneticilerinin ihtiyaç ve beklentileri temel alınmıştır. Etkinliklerin hazırlanmasında paydaşların ihtiyaç ve beklentileri önemsenmiştir. Sonuç olarak etkililiği bilimsel kanıtlarla ortaya konulmuş, işlevsel ve uygulanabilir bir örnek aile okuryazarlığı programı hazırlanmıştır.

Kitabın ebeveyn, öğretmen, araştırmacı ve konuya ilgi duyanlara faydalı olacağını düşünüyoruz. Aile okuryazarlığı çalışmalarına ve ebeveyn-çocuk etkileşimine yapacağımız mütevazı katkı bizleri ziyadesiyle memnun edecektir.

Saygılarımızla.

Prof. Dr. Mustafa YILDIZ

Dr. Songül AKLAR

Ankara, 2024

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	v
-------------	---

1. BÖLÜM OKURYAZARLIK

Kültür Nedir?	1
Okuryazarlık	2
Okuryazarlığa Tarihsel Bakış	2
“Okuma-Yazma” ve “Okuryazarlık” Terimlerinin Farkı	4
Okuryazarlığa Etki Eden Faktörler	5
Okuryazarlıkta Ailenin Rolü	5
Okuryazarlıkta Öğretmenin Rolü.....	8
Okuryazarlıkta Akranın Rolü.....	8

2. BÖLÜM AİLE OKURYAZARLIĞI

Aile Okuryazarlığı	12
Aile Okuryazarlığı Program Tasarımları.....	13
Aile Okuryazarlığının Kuramsal Temeli	17
Vygotsky’nin Sosyokültürel Öğrenme Teorisi	18
Bronfenbrenner’in Ekolojik Sistemler Teorisi	18
Epstein’in Aile Katılım Modeli	19
Aile Eğitimlerinin Tarihçesi.....	20
Türkiye’de Aile Eğitimlerinin Tarihçesi.....	20
Ailenin Çocuğun Eğitimindeki Yeri ve Önemi	22
Akademik Başarıya Etki	23
Sosyal Duygusal Gelişime Etki.....	24
Ebeveynlerin Çocuğun Eğitimine Katılmama Durumu ve Sonuçları	24
Aile Katılımı.....	26
Türkiye’de Aile Eğitimi Programları ve Uygulamaları.....	27
Yurt Dışında Aile Okuryazarlığı Programları ve Uygulamaları.....	32
Aile Okuryazarlığı Araştırmaları	37

3. BÖLÜM

AİLE OKURYAZARLIĞININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Aile Okuryazarlığının Değerlendirilmesi	50
Aile Okuryazarlığının Değerlendirilmesine Yönelik Örnek Bir Uygulama: Hatay Örneği.....	51
Ebeveynlerin Cinsiyet Dağılımları	52
Ebeveynlerin Yaş Dağılımları	52
Ebeveynlerin Eğitim Durumları	53
Ebeveynlerin Çalışma Durumları.....	54
Ebeveynlerin Aylık Gelir Durumları.....	54
Ebeveynlerin Çocuk Sayıları	55
Ebeveynlerin Günlük Etkinliklere Ayırdıkları Zaman.....	56
Ebeveynlerin Okumaya Ayırdıkları Zaman	57
Ebeveyn Okuryazarlık Tutumları.....	59
Öğrencilerde Genel Durum Nedir?	64
Öğrencilerin Günlük Etkinliklere Ayırdıkları Zaman	64
Ebeveynlere Göre Çocukların Okuryazarlık Tutumu Nasıldır?	67
Ailenin Çocukla Birlikte Yaptığı Okuryazarlık Etkinlikleri	72
Okuryazarlık Konusunda Çocuğa Kim Örnek Oluyor?	73
Birlikte Kitap Okuma Durumu	73
Ailelerin Çocuklarıyla Birlikte Okuryazarlık Etkinliklerine Ayırdıkları Zaman...74	

4. BÖLÜM

ÖRNEK BİR AİLE OKURYAZARLIĞI PROGRAMI

Örnek Bir Aile Okuryazarlığı Programı.....	82
Programın Amacı.....	82
Program Geliştirme Bağlamında Aile Okuryazarlığı Programı	82
Aile Okuryazarlığı Programının Geliştirilme Süreci.....	84
Aile Okuryazarlığına İlişkin Beklenti ve İhtiyaçlar	85
“Aile” Temasına Yönelik Kategoriler ve Katılımcı Görüşleri	87
“Öğretmen” Temasına Yönelik Kategoriler ve Katılımcı Görüşleri.....	99
“Okul İdaresi” Temasına Yönelik Kategoriler ve Katılımcı Görüşleri.....	103
“Öğrenci” Temasına Yönelik Kategoriler ve Katılımcı Görüşleri	107
Programda Hedeflerin Belirlemesi	110
İçerik Seçimi ve Düzenlenmesi	111
Aile Okuryazarlığı Programı Ders ve Etkinlik Planları	116
Aile Okuryazarlığı Programını Uygulamada Dikkat Edilmesi Gereken İlkeler....	117

Kaynakça	183
-----------------------	-----

Ekler	191
--------------------	-----

1. BÖLÜM

OKURYAZARLIK

Bu bölümde; okuryazarlığın tanımı, okuryazarlığın tarihsel süreç içerisinde gelişimi ve değişimi, “okuma-yazma” ve “okuryazarlık” kavramları arasındaki farklılık, okuryazarlık beceri ve türleri ele alınmıştır. Okuryazarlığa etki eden faktörlerden aile, öğretmen ve akranın rolüne değinilmiştir. Okuryazarlığın durağan bir yapıda olmadığına, değişen dünya şartlarına bağlı olarak her geçen gün yeni okuryazarlık türlerinin ortaya çıktığına değinilmiştir. Çocuğun okuma yazma ve okuryazarlık becerileri kazanma sürecinde, okuryazarlığa etki eden faktörlerden aile, öğretmen ve akranın rolü ele alınmış, bu kavramlar aile okuryazarlığı kapsamında incelenmiştir.

1. Okuryazarlık

Okuryazarlık, toplum tarafından inşa edilen iletişimsel simgelerin etkili bir biçimde kullanılabilmesi yeteneğidir (Kellner, 2000). Bireyin, 21. yüzyılın gerekliliklerine uygun şekilde okuryazarlık becerisi kazanması önemlidir. Sadece okul ve iş yaşamı için değil, hayatın her evresinde iyi bir dil becerisi kazanmak önemli ve gereklidir (Akyol & Şahin, 2019). Dil becerilerinin ve yeterliliklerinin geliştirilmesi, diğer tüm alanlardaki öğrenmeleri etkilemekte, kişisel ve sosyal gelişim ile mesleki becerileri kazanmada ön şart olarak görülmektedir (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2019a). Çocukların ilkokulda öğrendiği temel okuryazarlık becerileri, akademik, mesleki ve sosyal yaşamdaki başarının bağlı olduğu temel yapı taşlarıdır (Spira, Bracken, & Fischel, 2005). Dil becerilerinden okuma ve yazma becerisine sahip olan bireyler, okuryazar olarak değerlendirilmektedir. Okuma – yazma; eğitim, dilbilim, antropoloji, psikoloji, sosyoloji, ekonomi, felsefe, tarih, tıp gibi çeşitli disiplinlerin alanına giren, geniş kapsamlı ve çok yönlü bir kavramdır (Güneş, 2019b). Türkçe sözlükte okuryazarlık, “okuryazar olma durumu” olarak tanımlanmıştır (Türk Dil Kurumu [TDK], 2020).

2. Okuryazarlığa Tarihsel Bakış

Avrupa, Amerika ve Avustralya’da ilk kez 1950’li yıllarda okuryazarlığı, temel okuma yazma becerileri ile sınırlandıran tanımlama yapılmıştır. Sonraki yıllarda yapılan çalışmalarda okuryazarlığın sadece temel okuma – yazma becerileri ile sınırlı olmadığı, okuduğunu anlama, kişinin kendisini yazıyla ifade etmesi ve zihinsel beceriler gibi daha fazla bilgi ve beceri alanı ile ilişkili olduğu anlaşılmıştır (Güneş, 2000). UNESCO 1951 yılında, basit ve kısa bir cümleyi okuyup yazan kişileri okuryazar olarak tanımlarken 1960’lı yıllara doğru, modern toplumun gerektirdiği faaliyetleri devam ettirebilmek için ihtiyaç duyulan okuma yazma becerileri olarak tanımlanan işlevsel okuryazar kavramı ortaya atılmıştır (Güneş, 2019b, s. 27). Okuryazarlık kavramı, zaman içerisinde değişime uğramıştır. 20. yüzyılın son çeyreğinde teknolojinin gelişmesiyle birlikte farklı okuryazarlık türleri ortaya çıkmıştır. Bu yeni okuryazarlık türlerinde sadece temel okuma yazma becerileri değil, bununla birlikte karmaşık, çoklu okuma ve yazma becerilerini de kapsayan yeni kavramlar ortaya atılmıştır (Aşıcı, 2009; Kurudayıoğlu & Tüznel, 2010). Okuryazarlık ile ilgili tanımlamalara bakıldığında; Aşıcı (2009), okuryazarlığı, kişinin yaşadığı hayatına ve içinde bulunduğu sosyal yaşamındaki bütün ilişkilere anlam yüklemesi olarak tanımlarken; OECD (2000), “kişinin hedeflerine ulaşmak, bilgi ve potansiyelini geliştirmek için günlük aktivitelerde, evde, işte ve toplumda basılı bilgileri anlama ve kullanma becerisi” olarak tanımlamıştır. “Okuryazarlık” terimi